

گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی رویکردی پوسته‌ای به گروه حرف تعریف

مهرزاد منصوری

دانشگاه شیراز

چکیده

پژوهش حاضر کوشیده است تا در قالب طرحی که لارسن^۱ (۱۹۸۸) به‌منظور رفع مشکل ساخت مفعول مضاعف، در نظریات متأخر دستور گشتاری (برمبنای شاخه‌بندی دوتایی، از جمله نظریهٔ ایکس تیره) ارائه داده است، توصیفی قابل قبول از گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی به‌دست دهد. در این پژوهش، براساس طرح لارسن، برای حرف تعریف دو گروه پوسته‌ای با دو هستهٔ حرف تعریف پیشنهاد و استدلال شده است که قرار گرفتن هستهٔ حرف تعریف، قبل و بعد از اسم، در این گونهٔ زبانی، در صورتی توجیه‌پذیر است که بتوان گروه حرف تعریف را شامل دو پوسته با دو هسته فرض کرد.

در این پژوهش، ساخت‌وازی بودن حرف تعریف لایهٔ دوم، دلیلی برای توجیه حرکت اسم و ادغام با حرف تعریف، فرض شده است. به‌علاوه استدلال می‌شود که طرح پوسته‌ای بودن گروه فعلی قابل تعمیم به سایر گروه‌ها، از جمله به گروه حرف تعریف است. و این امکان وجود دارد که بتوان آن‌را در نمودار ساخت گروهی در چهارچوب ایکس تیره به همهٔ فراقکن‌های بیشینه تعمیم داد.

کلیدواژه‌ها: برنامهٔ کمینه‌گرا، گروه فعلی پوسته‌ای، گروه حرف تعریف پوسته‌ای، فارسی شیرازی، گروه اسمی.

۱. مقدمه

با تحلیلی که ابنی^۱ (۱۹۸۷) (نقل از دبیرمقدم ۵۰۴:۱۳۸۳) از حرف تعریف به‌عنوان هسته گروهی، که وی آن را گروه حرف تعریف نامید، ارائه داد. بحث حرف تعریف به‌عنوان هسته گروه در تحلیل‌های نحوی آغاز شد. یکی از مواردی که تعیین جایگاه هسته گروه را با مشکل روبرو می‌سازد، قرارگرفتن هم‌زمان دو هسته گروه حرف تعریف قبل و بعد از اسم است. بعد از اسم قرارگرفتن صورت‌هایی از حرف تعریف در زبان فارسی، و به‌طورمشخص در فارسی شیرازی، این امکان را فراهم می‌آورد که با تحلیل آن بتوان نمودار دقیق‌تری از این گروه ترسیم کرد. در این پژوهش با تعمیم طرح گروه فعلی پوسته‌ای لارسن (۱۹۸۸) به گروه حرف تعریف، تلاش خواهد شد تا با تحلیلی پوسته‌ای از گروه حرف تعریف، ماهیت این گروه در قرارگرفتن هسته گروه قبل و بعد از اسم تبیین گردد.

۲. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

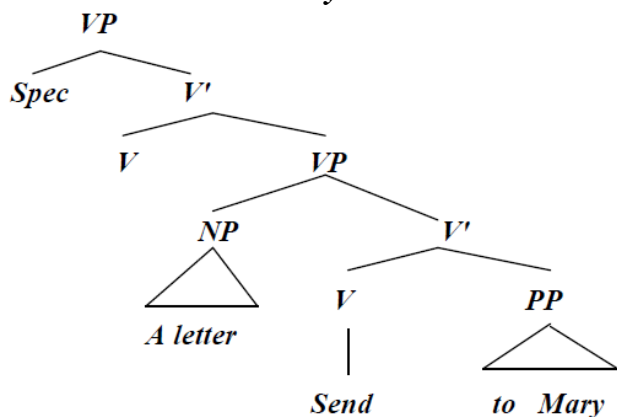
۱.۲. طرح لارسن

لارسن (۱۹۸۸)، به‌منظور توجیه ساختِ دومفعولی^۲ در قالب انشقاق دوگانه، که از اصولی‌ترین فرض‌ها در زبان‌شناسی زایشی، خصوصاً نظریهٔ ایکس تیره، است، طرحی ارائه داد که براساس آن گروه فعلی از دو پوسته با دو هسته فعلی تشکیل شده است. براساس این طرح، در پوسته پایینی گروه فعلی، فعل واژگانی در جایگاه هسته، مفعول صریح در مخصص و مفعول غیرصریح در جایگاه متمم قرار می‌گیرد (لارسن، ۱۹۸۸: ۱۳). در مثال (۱)، در پوسته بالایی، فعل سبک هسته گروه فعلی و موضوع برونه و گروه فعلی واژگانی، به‌ترتیب در جایگاه مخصص و متمم قرار می‌گیرند.

1. S. P. Abney
2. double object construction

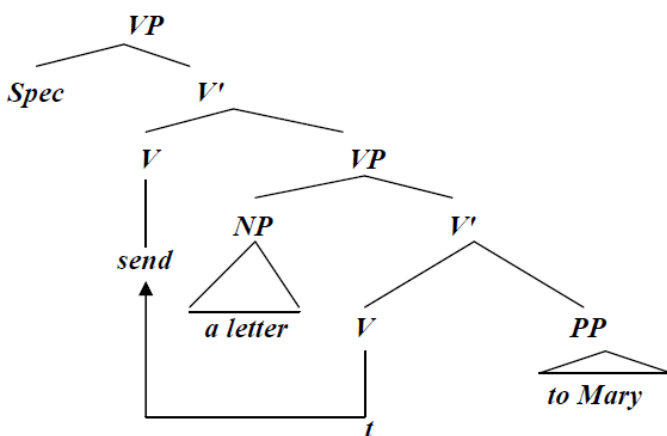
(۱)

John sent a letter to Mary

در این نمودار، فعل تحت حاکمیت عنصر صرفی قرار نمی‌گیرد و گروه اسمی (مفعول مستقیم) به حاکمیت فعل واژگانی در نمی‌آید، لذا الزاماً فعل به صورت زیر ارتقا می‌یابد، تا هم خود تحت حاکمیت عنصر صرفی قرار گیرد و هم بتواند بر گروه اسمی فوق‌الذکر حاکمیت پیدا کند (مثال ۲).

(۲)

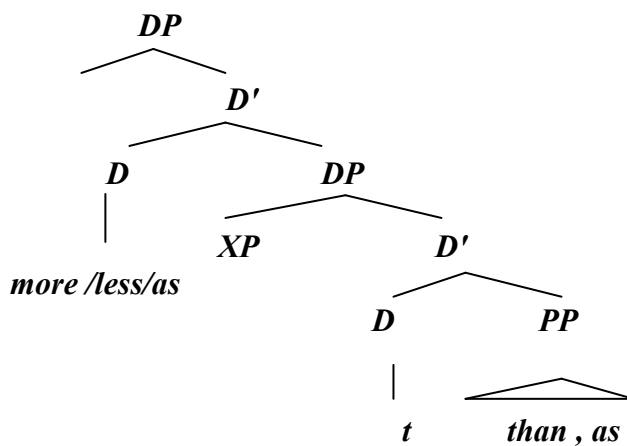
لارسن، با ترسیم نمودار فوق، هم نظام انشقاق دوگانه را حفظ کرده است و هم توانسته است توجیه قابل دفاعی برای دستوری بودن (۱) ارائه دهد.

علیرغم این که این طرح مورد انتقاد جکندوف (۱۹۹۰) قرار گرفت، و به‌منظور توجیه ساخت دومفعولی پیشنهاداتی (هله و کیسر^۱، ۱۹۹۳) مطرح گردید، ولی در تحولات بعدی دستور زایشی مورد توجه چامسکی (۱۹۹۵) قرار گرفت و ردفور (۲۰۰۴؛ ۲۰۰۰؛ ۱۹۹۷) آن را در ساخت‌های متفاوت بسط داد.

۲.۲. تعمیم طرح پوسته‌ای به گروه حرف تعریف

علاوه‌بر ردفور (۲۰۰۴ و ۲۰۰۰)، که طرح پوسته‌ای لارسن را به گروه اسمی تعمیم داده است، درخصوص تعمیم این طرح به گروه حرف تعریف نیز مطالعاتی صورت گرفته است. از آن جمله می‌توان به ایزورسکی^۲ (۱۹۹۵)، لارسن (۲۰۰۴) و منصور (۱۳۸۴) نیز اشاره کرد. ایزورسکی (۱۹۹۵) معتقد است که به‌منظور تحلیل ساختار ساخت‌های تفضیلی و مقایسه‌ای، لازم است طرح پوسته‌ای را برای گروه حرف تعریف، تقریباً به‌همان صورتی که لارسن (۱۹۸۸) برای گروه فعلی پیشنهاد داده است، ارائه کرد. وی گروه حرف تعریف را متشکل از دو پوسته، و هرکدام را با یک هسته حرف تعریف، به‌صورت زیر مطرح کرده است.

(۳)

در این نمودار توصیف‌گر تفضیلی، و یا مقایسه‌ای، به‌عنوان هسته گروه حرف تعریف درونی ایجاد می‌شود و سپس به جایگاه هسته بیرونی ارتقا می‌یابد. اولین عنصر مورد مقایسه در

1. J. Keyser
2. R. Izvorski

گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی ...

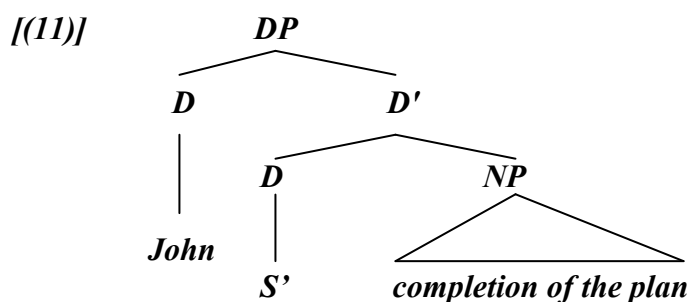
مخصص گروه حرف تعریف درونی جای می‌گیرد. گروه ایکس به این معناست که گروه الزاماً گروه اسمی نیست، عنصری که عنصر اول با آن مقایسه می‌شود، به علاوه نشانه‌های تفضیلی مقایسه‌ی گروه حرف اضافه را تشکیل می‌دهند، که متمم گروه حرف تعریف را شامل می‌شود. با این طرح می‌توان عدم پیوستگی عبارت تفضیلی یا مقایسه‌ای در انگلیسی را به خوبی توجیه کرد. براین اساس، این طرح توانست توجیه قابل دفاعی برای عدم پیوستگی نشانه‌های ساخت تفضیلی در زبان انگلیسی ارائه کند.

اثر دیگری که در ابتدای این قسمت به آن اشاره شد (لارسن، ۲۰۰۴)، با تفصیل بیشتر به این بحث پرداخته است. در این اثر، لارسن به عنوان مقدمه بحث، و به منظور ترسیم ساختار گروه حرف تعریف، مثال (۴) را به صورت (۵) ترسیم می‌کند.

(۴)

John's completion of the plan

(۵)

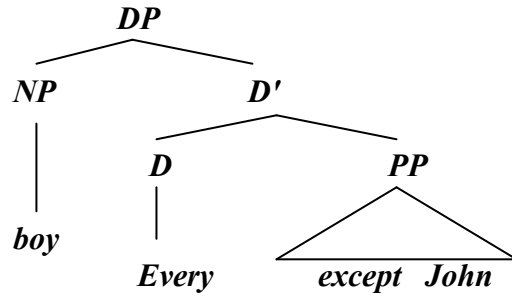

وی سپس به منظور توجیه قرارگرفتن حرف تعریف، و سایر توصیف‌گرها، قبل از اسم، ادعا می‌کند که گروه حرف تعریف نیز مانند گروه فعلی از دو پوسته، یکی با هسته واژگانی و دیگری با هسته تهی تشکیل شده است. وی براین اساس، روند شکل‌گیری و ادغام گروه حرف تعریف (۶) را به صورت (۷) الی (۱۰) معرفی کرده است.

(۶)

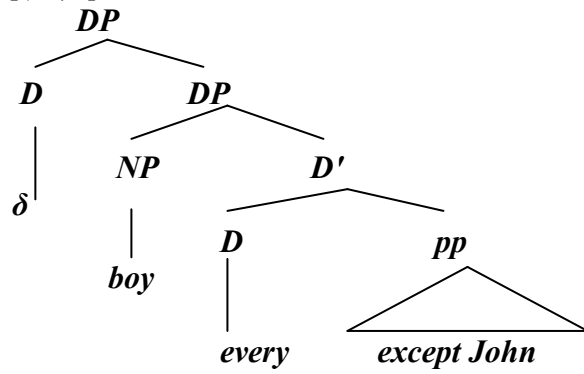
Every boy except John

(۷)

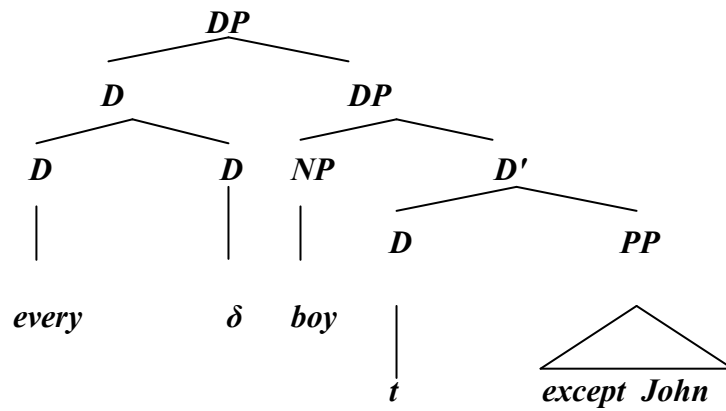
(۸)

[(25)b]

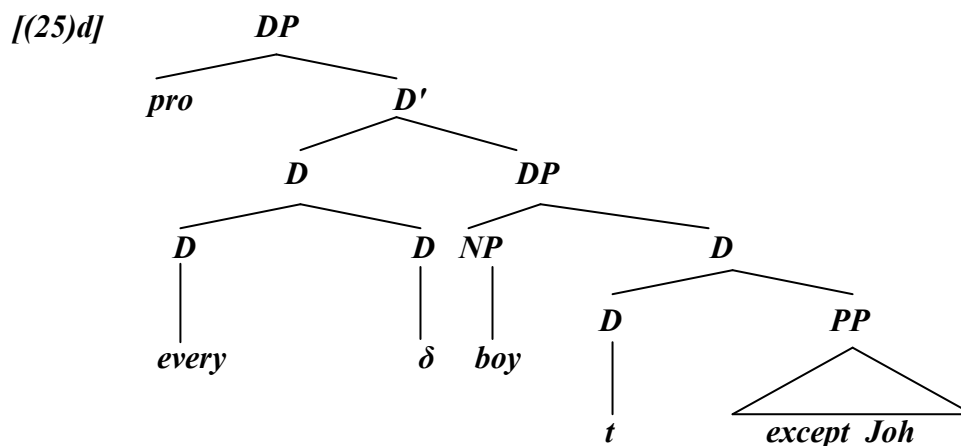

(۹)

[(25)c]

(۱۰)

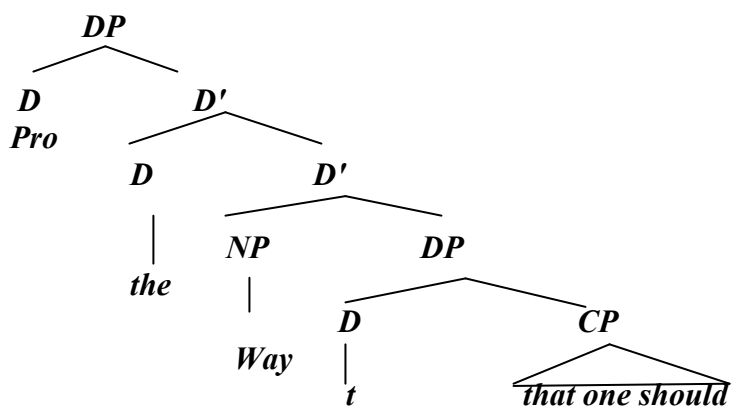

وی هم‌چنین ادعا کرده‌است که این طرح می‌تواند برخی از ایده‌های قدیمی را، که هنوز پابرجا هستند، احیا کند و توجیه قابل دفاعی برای آن‌ها ارائه دهد. از جمله این موارد، نحو بند موصولی در مثالی مانند (۱۱) است، که می‌توان آن را، در این قالب، به صورت (۱۲) ترسیم کرد.

(۱۱)

the way that one should

(۱۲)

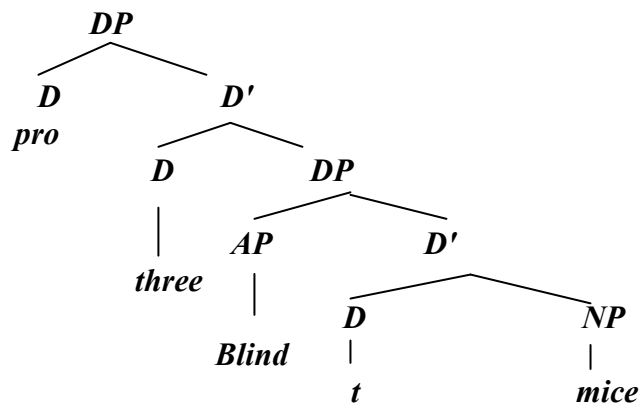

وی سپس این طرح را به سایر توصیف‌گرها (پس‌اسمی‌ها^۱، گروه‌های وصفی، ...) گسترش داده است. مثال زیر یکی از این نمونه‌هاست.

(۱۳)

Three blind mice (Three mice that are blind)

(۱۴)

به‌همین صورت، نمودار ساخت اضافی (۱۵) و (۱۶) را به صورت (۱۷) و (۱۸) ترسیم می‌کند.

(۱۵)

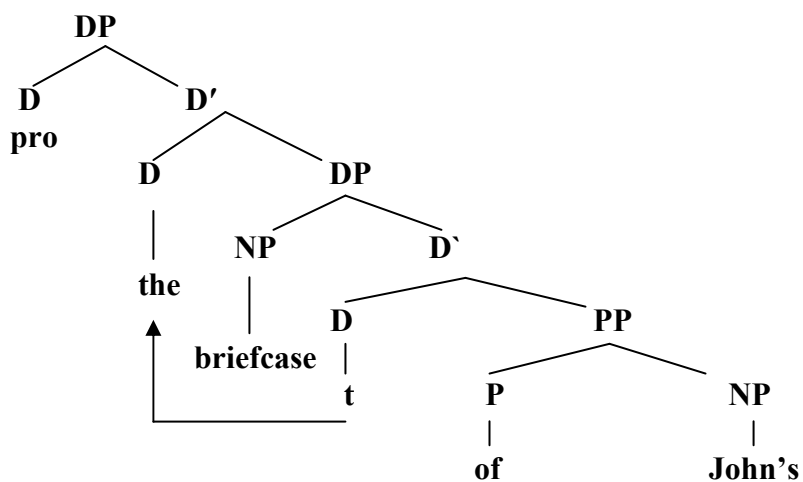
The briefcase of John

(۱۶)

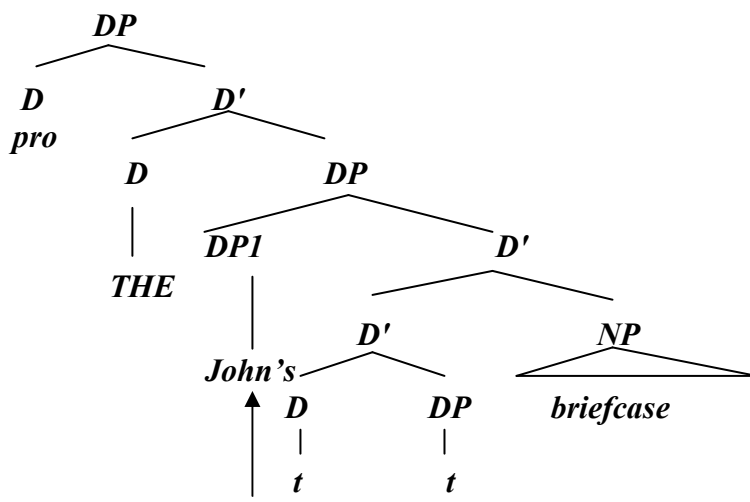
The John's briefcase

1 post nominal

(۱۷)

(۱۸)

درخصوص تحلیل گروه حرف تعریف در زبان فارسی، اگرچه پژوهش‌های ارزنده‌ای صورت گرفته است. از آن جمله می‌توان به صحرایی (۱۳۸۹)، معظمی (۱۳۸۵) و کریمی (۲۰۰۱) اشاره کرد، که در قالب طرح پوسته‌ای تحلیل نشده‌اند. به همین سبب توضیح بیشتری در این جا به این

موارد نمی‌شود. ولی تا آن‌جا که نگارنده بررسی کرده است، هیچ پژوهش قابل‌ذکری در زمینه گروه حرف تعریف در قالب طرح پوسته‌ای، بجز منصوری (۱۳۸۴)، در این خصوص انجام نگرفته است. منصوری (۱۳۸۴)، در قالب طرح پوسته‌ای به تحلیل گروه حرف تعریف پرداخته است، که با معرفی آن در این قسمت، پیشینه تحقیق را پی می‌گیریم. مثال‌های (۱۹) تا (۲۳)، صورت‌های مختلف حرف تعریف را در زبان فارسی نشان می‌دهند. نمودار (۲۴) وضعیت هسته گروه حرف تعریف، و هم‌چنین، متمم این فرافکن‌بیشینه را نشان می‌دهد.

(۱۹). این کتاب سبز است. (صفت اشاره).

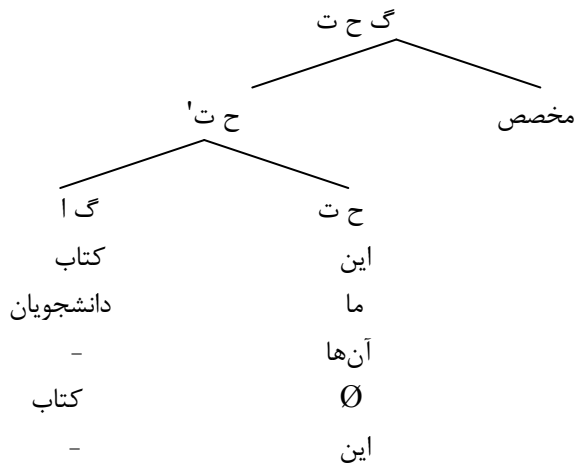
(۲۰). ما دانشجویان برای اساتید خود احترام قائلیم. (ضمیر شخصی با متمم).

(۲۱). آن‌ها خوب درس می‌خوانند. (ضمیر شخصی بدون متمم).

(۲۲). کتاب دوست انسان است. (تهی).

(۲۳). این سبز است (ضمیر اشاره).

(۲۴)

گ ح ت = گروه حرف تعریف

گ ا = گروه اسمی

نمودار (۲۴) به خوبی می‌تواند جایگاه هسته گروه حرف تعریف را در موارد فوق تبیین کند. اما هسته حرف تعریف در زبان فارسی به این خلاصه نمی‌شود. برخلاف زبانی چون انگلیسی، که حرف تعریف معرفه و نکره و هم‌چنین ضمیر ملکی قبل از اسم به کار می‌روند، در زبان

گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی ...

فارسی برخی از عناصری که به صورت هسته گروه حرف تعریف قرار می‌گیرند، بعد از اسم می‌آیند.

مثال‌های (۲۵)، (۲۶) و (۲۷) نمونه‌هایی از این موارد را نشان می‌دهند.

(۲۵). کتابه را برد.

(۲۶). دفتره اینجاست.

(۲۷). لیوانه شکست.

ممکن است این‌گونه فرض شود که (-ه) در چنین مواردی نشانه مفعول صریح باشد. این فرض نادرست است، به این دلیل که در مثال (۲۶) مفعول صریح وجود ندارد و در (۲۷) نیز “لیوان” فاعل جمله است نه مفعول. علاوه بر این در مواردی مانند مثال‌های (۲۸) و (۲۹)، هم نشانه مفعول صریح و هم نشانه حرف تعریف وجود دارند. این امر نشان می‌دهد که این دو در توزیع تکمیلی با یکدیگر نیستند. بر این اساس می‌توان چنین استنتاج کرد که کسره در چنین جایگاهی هسته گروه حرف تعریف باشد که پس از اسم قرار گرفته است.

(۲۸). او کتاب رو پاره کرد.

(۲۹). لیوان رو ببر.

ایرادی که ممکن است به این بحث گرفته شود این است که در صورت جمع در فارسی معیار نشانه معرفه وجود ندارد. مثال (۳۰) نمونه‌ای از این موارد را نشان می‌دهد.

(۳۰). اون کتابا رو ببر اون جا. (گونه معیار).

پاسخی که می‌توان به این انتقاد داد این است که حرف نشانه تعریف الزاماً در زبان فارسی دارای نمود آوایی نیست. مشکوه‌الدینی (۱۴۸: ۱۳۷۰) نیز به همین دلیل نشانه معرفه را مانند نشانه جنس صفر می‌داند. عدم اختصاص بخشی از دستوره‌های سنتی به نشانه معرفه را می‌توان در این راستا توجیه کرد. مثال‌های (۳۱)، (۳۲) و (۳۳) نمونه‌های دیگری از این موارد است که نشان می‌دهد حرف تعریف در زبان فارسی الزاماً دارای نمود آوایی نیست.

(۳۱). امشب شهر شلوغ است.

(۳۲). بهارِ هشتادوسه پروژه تمام خواهد شد.

(۳۳). خورشید زمین را گرم می‌کند.

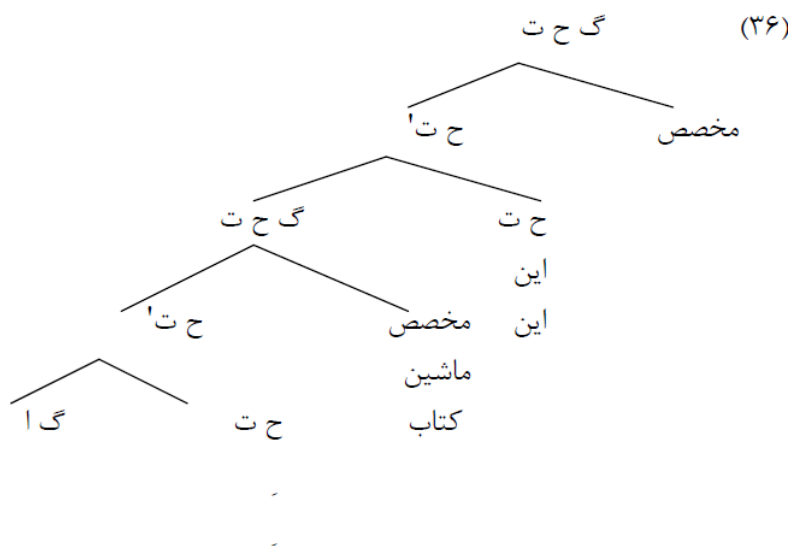
به‌هرحال در زبان فارسی، حرف تعریف یا نشانه معرفه بعد از اسم قرار می‌گیرد. براین‌اساس، عناصری که به‌عنوان هسته گروه حرف تعریف ایفای نقش می‌کنند، در دو جایگاه، یکی قبل و یکی بعد از اسم قرار می‌گیرند. عناصری چون ضمیر شخصی (مثال ۲۰)، صفات اشاره (مثال ۱۹) و نشانه تهی قبل از اسم (مثال ۳۳) عناصری هستند که به‌عنوان هسته گروه حرف تعریف قبل از اسم قرار می‌گیرند. عناصر دیگری چون حرف تعریف با نمود آوایی و حرف تعریف بدون نمود آوایی، بعد از اسم قرار می‌گیرند. قرارگرفتن هسته‌ی گروه حرف تعریف در دو جایگاه متفاوت قبل و بعد از اسم، در قالب گروه حرف تعریف تک‌پوسته‌ای (نمودار ۲۴) غیرقابل توجیه است. بنابراین لازم است چاره دیگری در این خصوص اندیشیده شود. قایل شدن به دو پوسته گروه حرف تعریف، همانند گروه فعلی پوسته‌ای، که در زیر به‌صورت مشروح ارائه خواهد شد، می‌تواند توجیه مناسبی برای جایگاه دوگانه عناصر تعریف به‌دست دهد.

با فرض طرح پوسته، می‌توان به‌راحتی قرار گرفتن هسته‌ی گروه حرف تعریف را در دو جایگاه توجیه کرد. به‌این‌صورت که برای مواردی چون (۳۴) و (۳۵) دو پوسته ترسیم کرد که در آن صفت اشاره در جایگاه هسته بیرونی و نشانه (ه-) در جایگاه هسته درونی قرار گیرد. نمودار گروه حرف تعریف پوسته‌ای برای این موارد به‌صورت (۳۶) ارائه شده‌است. کاربرد نشانه حرف تعریف بعد از اسم درچنین‌مواردی که اسم با صفت ملکی قبل از اسم معرفه شده است، نشان می‌دهد که به‌لحاظ شناختی نیز این واقعیت مورد تأیید است.

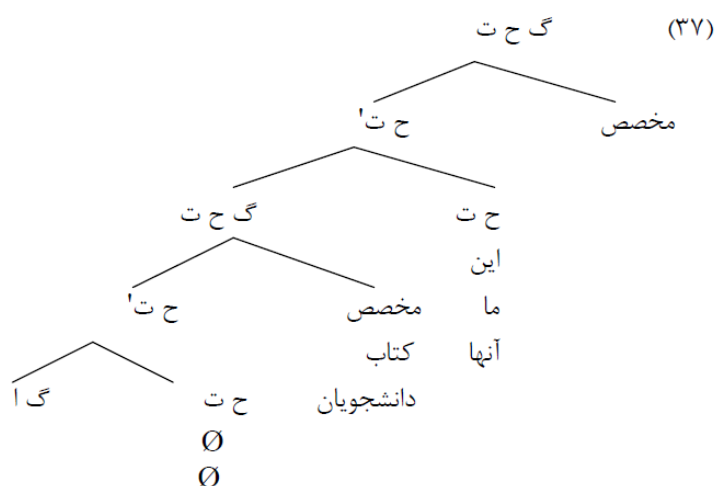
(۳۴). این ماشین رو بخر. (گونه گفتاری)

(۳۵). علی این کتاب رو نوشت. (گونه گفتاری).

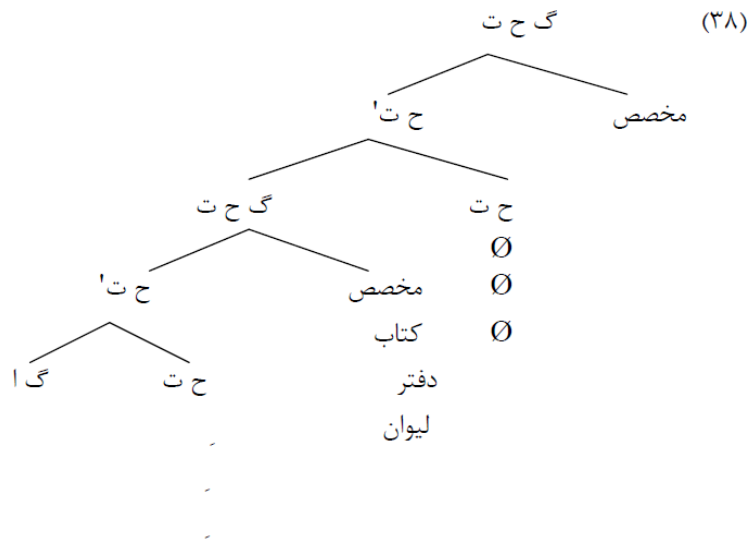
گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی ...

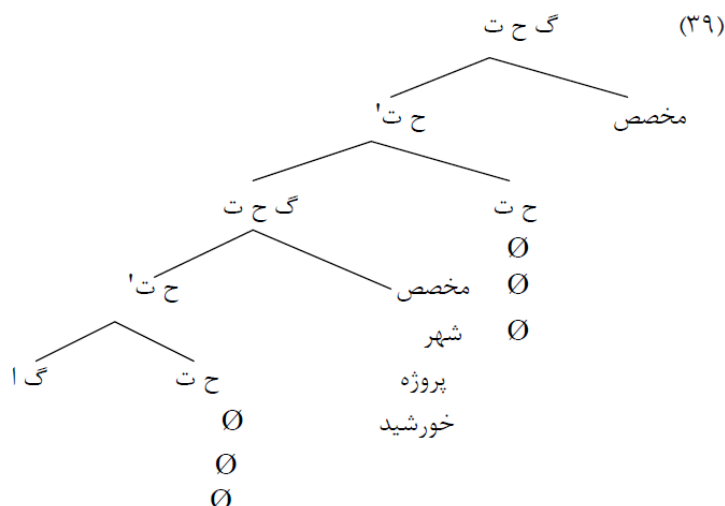
برهمن اساس می‌توان نمودار (۳۷) را برای مثال‌های (۱۹)، (۲۰) و (۲۱) ترسیم کرد. در این نمودار ضمائر شخصی «ما»، «و»، «آنها»، «همچنین صفت اشاره «این»، هسته گروه حرف تعریف بیرونی، و نشانه تھی در جایگاه هسته گروه حرف تعریف بیرونی قرار گرفته است.

در قالب طرح گروه حرف تعریف پوسته‌ای می‌توان نمایش نمودار مثال‌های (۲۵)، (۲۶) و (۲۷) را به صورت (۳۸) نشان داد. در این نمودار نشانه تهی در جایگاه هسته پوسته بیرونی و نشانه کسره در جایگاه هسته پوسته درونی قرار گرفته است.

به صورتی مشابه، در این قالب می‌توان نمودار (۳۹) را برای مثال‌های (۳۱)، (۳۲) و (۳۳) ترسیم کرد. در این نمودار هر دو جایگاه هسته با نشانه تهی پر شده است. در این فرض، در صورتی که، مانند مثال‌های فوق، اسم بدون هیچ‌کدام از عناصر تعریف آمده باشد، دو هسته تعریف دارد که با تهی پر شده‌اند.

به این ترتیب می‌توان قرار گرفتن عنصر تعریف، قبل و بعد از اسم را در زبانی چون زبان فارسی توجیه کرد. علاوه بر این، از پیامدهای تحلیل پوسته‌ای برای گروه حرف تعریف این است که می‌توان برای زبان‌هایی که دارای حرف تعریف قبل از اسم و حرف تعریف بعد از اسم باشند تحلیلی یکسان ارائه کرد.

پژوهش‌هایی که در این قسمت ارائه شد، نشان داد تحقیقاتی که در خصوص تعمیم پوسته گروه حرف تعریف صورت گرفته است، هنوز از جامعیت لازم برخوردار نیست و لازم است پژوهش‌های بیشتری در این زمینه صورت گیرد تا بتوان با صراحت بیشتری درباره آن اظهار نظر کرد. در این پژوهش‌ها اگرچه تصریح شده است که با صراحت می‌توان پوسته گروه حرف تعریف را توجیه کرد، اما پرسش‌های زیادی مطرح است که باید به آن‌ها پرداخته شود. از جمله این که در زبان‌هایی، که گروه حرف تعریف بعد از گروه اسمی قرار می‌گیرد، چگونه رفتار دوگانه ارتقا و عدم ارتقای حرف تعریف توجیه می‌شود. ایرادی که نگارنده خود وارد می‌داند و سعی کرده است در تحلیل این پژوهش آن را مرتفع سازد، این است که اسامی «شهر، پروژه و خورشید»، در مخصص گروه حرف تعریف قرار گرفته‌اند.

۳. گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی

بدون شک بارزترین تفاوت فارسی شیرازی با فارسی معیار و همچنین سایر گونه‌های زبان فارسی این است که پی‌بستی با نمود آوایی /-u/ به بسیاری از اسامی اضافه می‌شود. این پی‌بست موجب می‌شود تا چنین کلماتی معرفی باشند. به عبارتی، نداشتن این وند حاکی از آن است که اسم موردنظر نکره است. تفاوت کلمات «، کتاب» در جملات زیر، تفاوت فارسی شیرازی و فارسی معیار را نشان می‌دهد.

(۴۰). الف) کتاب رو میز است (گفتاری معیار).

ب) کتابو رو میزه (شیرازی).

(۴۱). الف) خودکار قرمز بده به من (معیار).

ب) خودکار قرمزو بده من (شیرازی).

در این جا لازم به ذکر این نکته است که اگرچه نقش اصلی پی‌بست فوق نشان‌دادن معرفه است ولی دارای نقش‌هایی نظیر تصغیر، صمیمیت و ... نیز هست. در بند ۲، مبانی نظری تحلیل گروه حرف تعریف برپایه طرح دو لایه‌ای پوسته‌ای مطرح گردید. در این بند علاوه بر ارائه تحلیل‌هایی که در خصوص گروه حرف تعریف زبان انگلیسی صورت گرفت، نشان داده شد که می‌توان توجیهی قابل دفاع از پوسته‌ای بودن گروه حرف تعریف به دست داد. اما باین وجود، با ارجاع به زبان یا گونه‌ای زبانی، که در آن مشخصاً هر دو هسته با نمود آوایی باشند، پوسته‌ای بودن گروه حرف تعریف بیش‌ازپیش تقویت می‌گردد. گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی، به صورتی که در این بخش تحلیل می‌گردد، به طور مشخص دارای دو هسته با نمود آوایی قبل و بعد از اسم است. فرض پوسته‌ای بودن گروه حرف تعریف، در گونه زبانی فارسی شیرازی موجب خواهد شد که بتوان تحلیلی یک‌دست از گروه حرف تعریف در زبان‌هایی چون انگلیسی، فرانسوی و آلمانی، که حرف تعریف قبل از اسم قرار می‌گیرد، و زبان فارسی، خصوصاً گونه فارسی شیرازی، که حرف تعریف بعد از اسم قرار می‌گیرد به دست داد. مثال‌های ۴۲ الی ۴۵ کاربرد هسته گروه حرف تعریف قبل و بعد از اسم را نشان می‌دهند.

(۴۲). ای (ن) کتابو بردار.

(۴۳). او (آن) مردو اومد.

(۴۴). کمی آبو بریز رو دس (دست) من.

گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی ...

(۴۵). امروز هم ای مرغی یو نیومد.

در مثال (۴۲) «این»، در (۴۳) «او (آن)»، در (۴۴) «کمی»، و در (۴۵) «ای (این)» هسته گروه پوسته‌ای، حرف تعریف پیش‌اسمی، و پسوند «-و» هسته گروه حرف تعریف پس‌اسمی خواهند بود. به این ترتیب مثال‌های فوق نشان می‌دهند که در فارسی شیرازی هسته یکی از دو گروه حرف تعریف بعد از اسم و دیگری قبل از اسم قرار می‌گیرد.

لازم به یادآوری است که در دستور زایشی، گروه اسمی، متمم حرف تعریف در نظر گرفته می‌شود (دبیرمقدم، ۱۳۸۳:۵۰۴). هم‌چنین لازم است گفته شود که در ادبیات دستور زایشی، کلماتی چون «این، آن»، که در دستور سنتی صفات اشاره خوانده می‌شوند، و هم‌چنین کلماتی چون «چند»، هسته گروه حرف تعریف هستند. هم‌چنین ضمیر، در جملاتی چون (۴۶)، (۴۷) و (۴۸)، هسته گروه حرف تعریف به حساب می‌آیند.

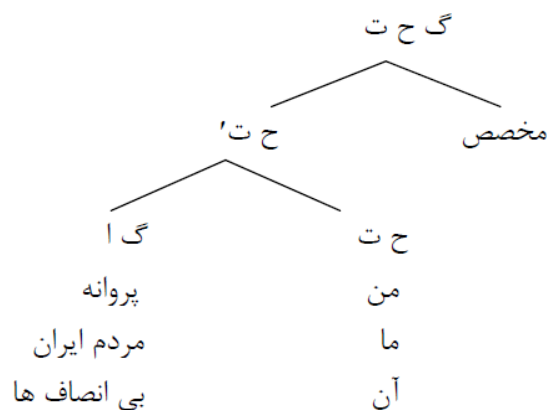
(۴۶). من پروانه پانزده سال دارم.

(۴۷). ما مردم با هوش و استعداد هستیم.

(۴۸). آن بی‌انصاف‌ها به هیچ‌کسی رحم نمی‌کنند.

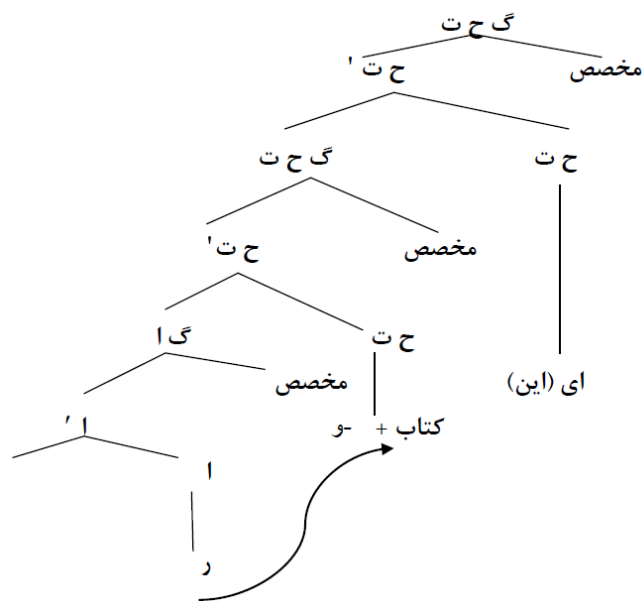
در جملات فوق «پروانه، مردم ایران، بی‌انصاف‌ها، متمم‌های گروه‌های حرف تعریف به حساب می‌آیند، و ضمیرهای «من، ما و آن»، به ترتیب در جملات (۴۶)، (۴۷) و (۴۸)، هسته‌های آن‌ها هستند. نمودار گروه‌های فوق را می‌توان به صورت (۴۹) نشان داد.

(۴۹)

اکنون می‌توان گفت که جایگاه هسته گروه حرف تعریف، در مثال‌های (۴۲) الی (۴۵) را، که هم قبل و هم بعد از اسم قرار می‌گیرد، چگونه می‌توان توجیه کرد. براساس تحلیل پوسته‌ای، با قایل شدن به دو پوسته برای گروه حرف تعریف، می‌توان دو هسته حرف تعریف نیز قایل شد، که در گونه فارسی شیرازی، مشخصاً یکی قبل و یکی بعد از اسم به کار می‌رود. نمودار (۵۰) تحلیل مثال (۴۲) را در قالب طرح پوسته‌ای نشان می‌دهد.

(۵۰)

در نمودار فوق، علاوه بر این که گروه حرف تعریف به صورت دوپوسته تعریف شده، توجیه قابل‌دفاعی نیز، سازگار با برنامه کمینه‌گرا، از حرکت اسم داده شده است. در برنامه کمینه‌گرا براساس اصل تعلل، حرکت هر سازه می‌بایست به تعویق بیفتد. به عبارتی روشن‌تر، در این قالب اصل بر عدم حرکت است. براساس اصل دیگری (اصل طمع) در این قالب، نیاز ساخت‌واژی هر سازه باید برآورده شود. حاصل جمع دو اصل فوق این است که هیچ سازه‌ای نباید حرکت کند، مگر به منظور برآوردن نیاز ساخت‌واژی خود یا دیگری. در نمودار (۵۰) فرض بر این است که هسته گروه حرف تعریف درونی به صورت یک پی‌بست است، که برای برآورده شدن نیازش باید به سازه‌ای دیگر متصل شود. به این منظور، هسته گروه اسمی (در مثال «کتاب»، حرکت

گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی ...

کرده و به هسته حرف تعریف متصل شده است. به این ترتیب ساختاری یکسان و قابل دفاع از رابطه گروه حرف تعریف و گروه اسمی داده می‌شود. (گروه اسمی، متمم گروه حرف تعریف).
حال سؤالی که مطرح است این است که در گونه فارسی شیرازی، برخی از اسامی، از جمله اسامی خاص، ظاهراً حرف تعریف نمی‌گیرند و به همین دلیل افراد غیربومی، یا کسانی که لهجه شیرازی‌ها را تقلید می‌کنند، نمونه‌های «ب»، را در جملات زیر تولید می‌کنند. این وضعیت درست مانند وضعیتی است که در زبان انگلیسی حرف تعریف با برخی از اسامی، از جمله اسامی شهرها به کار نمی‌رود، که البته با تحلیل پوستهای حرف تعریف، در چنین مواردی صرفاً نمود آوایی پیدا نمی‌کند، ولی (به صورت تهی) وجود دارد. مثال‌های (۵۱) ب) و (۵۲) ب) این وضعیت را نشان می‌دهند.

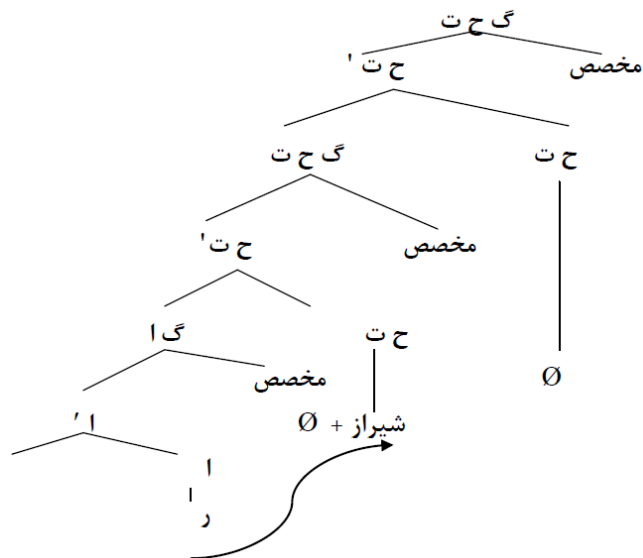
(۵۱) الف) ما در شیراز زندگی می‌کنیم.

ب) * ما در شیرازو زندگی می‌کنیم.

(۵۲) الف) بوستان آزادی پایین‌تر از فلکه (میدان) گاز است.

ب) * بوستان آزادی پایین‌تر از فلکه (میدان) گازو است.

سؤالی که مطرح است این است که حرف تعریف، در این اسامی، چه گونه نمایش داده می‌شود. در چنین مواردی هر دو هسته گروه حرف تعریف، که قبل و بعد از اسم قرار می‌گیرند، تهی فرض می‌شوند. بدیهی است که این نکته مشکلی برای این تحلیل به وجود نمی‌آورد. چراکه استدلال نحوی در چنین ساختارهایی ایجاب می‌کند که مدل به گونه‌ای طراحی شود که امکانات لازم برای صورت‌های پیچیده‌تر را داشته‌باشد. لذا عدم ظاهر شدن مواردی از این دست را می‌توان با «تهی»، نشان داد.

ذکر این نکته در این‌جا لازم است که در فارسی شیرازی، در مواردی پی‌بست /-u/ به اسم خاص اضافه می‌شود، که یا به‌منظور، اگر نگوییم تحقیر، تا حدودی کوچک و کم‌اهمیت جلوه‌دادن فرد، صمیمیت و در مواردی نیز معرفه‌سازی است. معرفه‌سازی زمانی معنا پیدا می‌کند که بخواهند فرد را از چند هم‌نام مشترک جدا کنند. به‌عنوان مثال در چنین حالتی «حسنو»، به‌این‌معناست که «آن حسن که من و شما می‌شناسیم... بدیهی است که، هم‌چنان‌که اشاره شد، این حالت وضعیتی عام را نشان نمی‌دهد و غالباً اسامی خاص، از جمله اسامی شهرها، میدان‌ها، خیابان‌ها، کوچه‌ها، شخصیت‌های خاص... دارای حرف تعریف با نمود آوایی نیستند. صورت دیگری که فارسی شیرازی درخصوص هسته گروه حرف تعریف پس‌اسمی پیدا می‌کند این است که پسوند «- و /-u/»، درحالت ترکیب صفت و موصوف، پس‌از موصوف به‌کار می‌رود، چراکه ترکیب بخشی از گروه اسمی است. مثال‌های (۵۴) و (۵۵) این وضعیت را نشان می‌دهند.

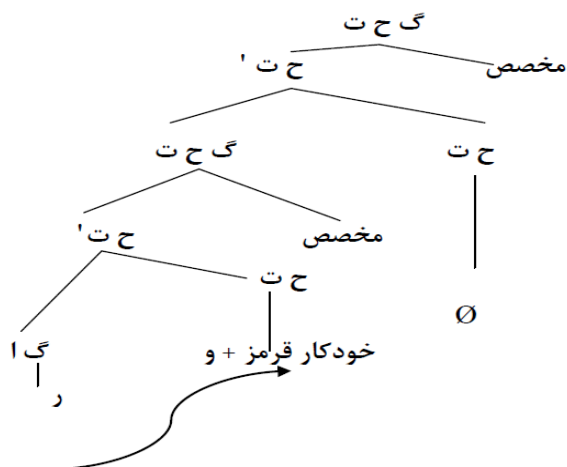
(۵۴). خودکار قرمزو بده.

(۵۵). پیکان قدیمیو فروختی؟

گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی ...

در مثال (۵۴)، یک هسته گروه حرف تعریف قبل از، \emptyset خودکار قرمز، و یکی بعد از آن، و همچنین در (۵۵) یکی قبل \emptyset پیکان قدیمی، و یکی بعد از آن به کار رفته است. اولی بدون نمود آوایی و دومی با نمود آوایی است. به کار رفتنِ هسته گروه حرف تعریف دوم به صورت ساخت واژی، نشان می‌دهد که گروه اسمی مربوطه حرکت کرده و با آن ادغام شده است. نمودار (۵۶) این وضعیت را ترسیم می‌کند.

(۵۶)

در این گونه زبانی، هسته گروه حرف تعریفِ پوسته دوم (پایینی)، در اسامی مرکب، بعد از آخرین جزء ترکیب به کار می‌رود. مثال‌های (۵۷) و (۵۸) نمونه‌هایی از این مواردند.

(۵۷). پسر بلند قدو.

(۵۸). مرد سیبیل درازو.

در این گویش اعداد و ارقام و همچنین ضمائر، مانند مثال‌های زیر، همواره در جایگاه هسته گروه حرف تعریف اول واقع می‌شوند.

(۵۹). دوتا پسر اومدند.

(۶۰). *پسر دوتا اومدند.

با مقایسه نحوه قرارگرفتن حرف تعریف، در زبان‌هایی چون انگلیسی، که در آن دریک جایگاه به‌طور هم‌زمان، هردو هسته گروه حرف تعریف با نمود آوایی در جایگاه هسته اول قرار می‌گیرد و زبان‌هایی که در آنها یکی از دو هسته در جایگاه دوم قرار می‌گیرد، نشان می‌دهد که وجود دو جایگاه هسته، قطعی است و از این دو جایگاه تنها یک جایگاه قبل از اسم قرار می‌گیرد.

بحثی که لازم است درخصوص تحلیل پوسته‌ای از گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی ارائه کرد، این است که درصورت قایل‌شدن به وجود دو پوسته در گروه حرف تعریف، کدامیک از این دو پوسته دارای هسته سبک و کدامیک دارای هسته واژگانی است و توجیه آن چیست. در نمودار فوق، هسته گروه حرف تعریف سبک، نمود آوایی «-u» است، که به‌لحاظ پسوندبودن، موجب حرکت گروه اسمی می‌گردد. نمودار فوق ظاهراً مشکلی را به‌وجود نمی‌آورد، ولی درحالی‌که می‌توان آن را به‌صورت نمودار زیر نیز نشان داد. با توجه به این‌که هسته حرف تعریف پس‌اسمی به‌صورت ساخت‌واژی ظاهر می‌شود می‌توان استدلال کرد که هسته پس‌اسمی، هسته حرف تعریف سبک، و هسته پیش‌اسمی، سنگین است. این وضعیت در فارسی معیار، به‌دلیل عدم نمود آوایی، به‌خوبی روشن نیست.

مشکلی که ظاهراً در توجیه این طرح وجود دارد، این است که درصورتی‌که اعداد، هسته گروه حرف تعریف به‌حساب آیند، مثال‌های (۶۱) و (۶۲)، که دارای دو هسته پیش‌اسمی هستند، چه‌گونه توجیه می‌شوند.

(۶۱). این چندتا کتابو.

(۶۲). او پنج تا کتابو.

توجیهی که در این مورد می‌توان ارائه کرد این است که در این مثال‌ها، مانند مثال‌های (۴۴)، (۴۵) و (۴۶)، «این»، «او»، هسته گروه‌های حرف تعریف بقیه، متمم گروه‌های مربوطه هستند. در برخی از تحلیل‌ها، از جمله صحرایی (۱۳۸۹)، چنین واژه‌هایی، هسته فراق‌کن بیشینه توصیف‌گر^۱ قلمداد شده‌اند.

1. quantifier

گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی ...

بدیهی است که اگرچه مثال‌هایی که ارائه شد، صرفاً مربوط به گروه‌های حرف تعریفی بود که هسته‌های گروه حرف تعریفِ عنصر معرفه بودند، ولی گروه‌های حرف تعریفی که هسته نشانه نکره هستند، از این قاعده مستثنی نیستند. در مثال‌های (۶۳) و (۶۴)، نشانه نکره (-ی) در جایگاه هسته پوسته درونی و ,,Ø,, در (۶۳) و ,,یه (یک),, در (۶۴)، در جایگاه هسته پوسته بیرونی قرار دارند.

(۶۳). Ø مردی این جاست.

(۶۴). یه مردی این جاست.

۴. نتیجه‌گیری

این پژوهش نشان می‌دهد که گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی دارای دو پوسته با دو هسته است. براین اساس، استدلال لارسن (۱۹۸۸)، که در خصوص ساخت دومفعولی مطرح شد، و در چامسکی (۱۹۹۵) مورد توجه و تأیید قرار گرفت، و بحث گروه پوسته‌ای را درباره گروه فعلی موجب شد، در خصوص گروه حرف تعریف نیز قابل تعمیم است. شواهدی از این دست درباره ساخت‌های متعدد گروه فعلی، گروه حرف تعریف، در برخی از زبان‌ها از جمله انگلیسی، طرح شده است که در بند ۲ به آن‌ها اشاره شد. مواردی نیز در خصوص گروه فعلی، گروه حرف اضافه و گروه حرف تعریف، در زبان فارسی توسط منصور (۱۳۸۴) مطرح شد. این پژوهش، که در زمینه تحلیل گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی است، نشان می‌دهد که ظاهراً می‌توان طرح پوسته‌ای بودن گروه را به سایر ساخت‌های گروهی نیز تعمیم داد. به عبارتی ضرورت تغییر در مدل ساخت گروهی در زبان‌شناسی زایشی، مبنی بر طرح ساخت گروهی براساس دو پوسته با دو هسته، را بیش‌ازپیش نشان می‌دهد.

در این پژوهش، تحلیل گروه حرف تعریف در فارسی شیرازی، که مشخصاً دارای نمود آوایی به صورت هسته پس‌اسمی با نشانه ساخت‌واژیِ پسوند -u است، به صورتی ملموس‌تر نشان داد که یکی از دو هسته گروه حرف تعریف بعد از اسم قرار می‌گیرد. با تحلیل پوسته‌ای بودن می‌توان تحلیلی یک‌دست با زبان‌هایی مثل انگلیسی، که در رساخت آن، این هسته قبل از اسم قرار می‌گیرد، به دست داد.

منابع

- دبیرمقدم، محمد. (۱۳۸۳). *زبان‌شناسی نظری: پیدایش و تکوین دستور زایشی*. ویراست دوم. تهران: سمت.
- صحرايي، رضا. (۱۳۸۹). «گروه حرف تعريف در زبان فارسي»، *مجله زبان و ادب فارسي*، ش ۴۵، ۱۵۷-۱۲۹.
- معظمي، آرزو. (۱۳۸۵). *نحو گروه تعريف در زبان فارسي*. پايان‌نامه دكتري دانشگاه تهران. مشكوه الديني، مهدي. (۱۳۷۰)، دستور زبان فارسي بر پايه گشتاري، مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسي مشهد
- منصوري، مهرزاد. (۱۳۸۴). *گروه پوسته‌اي در زبان فارسي*. پايان‌نامه دكتري زبان‌شناسي، دانشگاه علامه طباطبائي، تهران.

- Abney, S. P. (1987). *The English Noun Phrase in Its Sentential Aspect*. PhD diss. MIT.
- Chomsky, N. (1995). *The Minimalist Program*. Cambridge, Mass: MIT Press.
- Hale, k. and J. keyser. (1993). “on argument Structure and the Lexical Expression of Syntactic Relations”. *in the View from Building, 20*. Cambridge Mass: MIT press, 53-108.
- Izvorski, R. (1995). “A DP Shell for Comparatives”. In CONSOLE III Proceedings. *The Hague. Holland Academic Graphics*, 99–121.
- Jackendoff, R. (1990). “On Larson's Treatment of the Double Object Construction”. *Linguistic Inquiry*, 21, 427-456.
- Karimi. S. (2001). “Persian complex DPs”. *Canadian Journal of Linguistics*, 46, 63-96.
- Larson, R. (1988). “On the Double Object Construction”. *Linguistic Inquiry*, 19, 335-91.
- _____ (2004). *The Projection of DP*. University of Stuttgart, Jan. 4.
- Radford, A. (1997a). *Syntactic Approach and the Structure of English*. Cambridge University Press.
- _____ (1997 b). *Syntax: A Minimalist Introduction*. Cambridge University Press.
- _____ (2000). *NP-Shell*. Essex Research Reports in Linguistics, 33, 33-49.
- _____ (2004). *Minimalist Syntax : Exploring The Structure of Englis*. Cambridge: Cambridge University Press.